

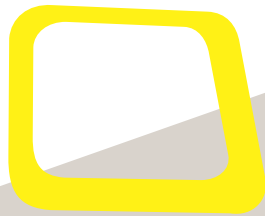
Elintarvike- ja ravitsemusalan strategiaraportti

Suomi – kilpailukykyinen terveellisen ravitsemuksen edelläkävijä

Elintarvike- ja ravitsemusalan strategiaraportti

Suomi – kilpailukykyinen terveellisen ravitsemuksen edelläkävijä

1. painos

© 2006 Sitra

Toimittaja Marjo Uusikylä, Info Plus
Layout Evia Oyj
Kirjapaino Erweko

ISBN 951-563-523-3 (URL://<http://www.sitra.fi>)

Esipuhe

Suomen elintarvikeala on ollut merkittävien muutospaineiden alla ensimmäisen kymmenen EU:n jäsenyyvuoden aikana. Ala on pystynyt muuntumaan ja kehittymään globaalin kilpailuympäristön haasteiden mukaisesti. Teollisuuden ja kaupan merkittävä laajeneminen lähialueille on osoittanut, että olemme pystyneet tehostamaan toimintaamme ja etabloitumaan uusille markkinoille.

Elintarviketuonnin tasainen kasvu viennin polkiessa paikallaan on merkki kilpailukykyimme riittämättömyydestä tämän päivän muuttuvassa toimintaympäristössä.

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra teki vuonna 2004 päätöksen aloittaa Elintarvike- ja ravitsemusohjelma ERA. Perusteluina olivat toisaalta kansalaisten lisääntyvät ja osaltaan ravitsemuksesta johtuvat elintapasairaudet sekä toisaalta globaalin toimintaympäristön muutosten vaikutukset Suomen elintarvikealan kilpailukykyyn.

ERA-ohjelman ensimmäisenä hankkeena aloitettiin kesällä 2005 strategiaprosessi, jonka tavoitteena oli määrittää, mihin alan tulisi panostaa yhteisiä voimavaroja globaalin kilpailukykyyn vahvistamiseksi.

Strategiaprosessiin kutsuttiin alan asiantuntijoita ja keskeisiä vaikuttajia alkutuotannosta, teollisuuden ja kaupanalan yrityksistä, tutkimuksesta, kansanterveysorganisaatioista ja julkishallinnosta. Ensimmäistä kertaa ala oli näin laajasti yhteistyössä rakentamassa tulevaisuuden kilpailukykyä.

Strategiatimi työskenteli yhdessä eri työpajat yhteen laskien yli kaksi viikkoa.

Vastauksia etsittiin muun muassa seuraaviin kysymyksiin: Miten ravitsemusala tulee muuntumaan kulutuskysynnän muutosten myötä? Mihin suuntaan tuotteita ja palveluita on kehitettävä, jotta voimme tarjota lisäarvoa myös huomisen kuluttajille? Kuinka suomalainen elintarvikeala pystyy vahvistamaan innovaatiokykyään?

Elintarvike- ja ravitsemusalan strategiaraportti on vasta työn alku. Tavoitteemme on nyt yhteisvoimin tarttua käytännön toimiin suomalaisen elintarvike- ja ravitsemusalan kilpailukykyyn vahvistamiseksi.

Toivon, että strategian laatijoiden tahtotila ja visio sekä vision toteuttamiseksi suunnitellut toimenpiteet herättävät keskustelua ja pohdintaa alan toimijoiden keskuudessa.

Sitran Elintarvike- ja ravitsemusohjelma ERA:n puolesta kiitän kaikkia työhömmme osallistuneita. Kiitos kuuluu ERA-ohjelman valmisteluun osallistuneille lukuisille asiantuntijoille sekä ohjelman valmisteluryhmän puheenjohtajalle, vuorineuvos Gustav von Hertzenille, samoin strategiaraportin vision ja sisällön laatineelle strategiatimille heidän sitoutumisestaan sekä raportin toimittajalle ja lukuisille muille asiantuntijoille, jotka ovat omalta osaltaan vaikuttaneet lopputulokseen.

Helsingissä, 20.4.2006

ERA-ohjelman strategiatimiin puolesta

Anu Harkki

Ohjelmajohtaja

Sitran Elintarvike- ja ravitsemusohjelma ERA

Sisällys

Esipuhe	5
Käsitteitä	7
1 Elintarvike- ja ravitsemusalan strategiaproessi ja vision synty	8
1.1 Visio	10
1.2 Strategia	11
2 Suomen elintarvike- ja ravitsemusala maailmantaloudessa	13
2.1 Elintarvike- ja ravitsemusala tänään	14
2.2 Kysynnän muuttuminen	15
2.3 Toimintaympäristön vaikutukset elintarvike- ja ravitsemusalan kehittymismahdollisuuksiin	16
3 Suomalaisen ravitsemus ja kansanterveys	17
4 Toimenpiteet vision toteutumiseksi	18
4.1 Tutkimus, tuotekehitys ja kaupallistaminen	18
4.1.1 Tutkimus- ja tuotekehitysstrategian luominen	18
4.1.2 Strategisen huippuosaamisen keskittymän perustaminen	20
4.1.3 Tiedonvaihdon lisääminen	21
4.1.4 Immateriaalioikeuksien osaaminen kasvuun	21
4.1.5 Miniklusterit – yhteistyöllä menestykseen	22
4.2 Suomi vaikuttamaan aktiivisesti lainsäädäntöön EU:ssa ja kehittämään omaa lainsäädäntöään	22
4.2.1 Säännökset tukemaan markkinoiden kehitystä	22
4.2.2 Uuselintarvikkeille väliaikainen markkinointilupa	23
4.2.3 Viranomaiset kuluttajan etuja tukemaan	23
4.2.4 Elintarvikkeiden arvonlisävero alas	24
4.3 Elintarvike- ja ravitsemusalan yhteistyö	24
4.3.1 Elintarvike- ja ravitsemuskluusterin perustaminen	24
4.3.2 Joukkoruokailun kehittämishankkeet	25
4.3.3 Ruoan alkuperämerkkien ja laatutunnusten vahvistaminen	25
4.3.4 Elintarvike- ja ravitsemusalan imagon rakentaminen	26
5 Strategian toteutumisen seuranta	28
6 Yhteenveto	29
Liite 1 Strategiaproessiin osallistajat	30
Liite 2 Strategiaproessin työpajat ja opintomatkat	31
Liite 3 Keskeisimmät toimenpide-ehdotukset	32

Käsitteitä

Elintarvike- ja ravitsemusala – kaikki Suomen elintarvike- ja ravitsemusalaan liittyvän tutkimuksen, tuotekehityksen, tuotannon, kaupan ja palvelun aloilla toimivat yritykset ja muut organisaatiot.

Terveysvaikutteinen eli funktionaalinen elintarvike – terveelliseen ruokavalioon sisällytettävää ruokaa, jolla on tieteellisissä tutkimuksissa osoitettu olevan tavanomaisten ravitsemuksellisten ominaisuuksien lisäksi ihmisen terveyttä ja hyvinvointia edistävä tai ylläpitävä vaikutus.

Järkiruoka (smart food) – terveelliset elintarvikkeet ja järkevän ruokailun kattava käsite. *Järkiruoka* luokiteltavat elintarvikkeet vaikuttavat myönteisesti ihmisen fyysiseen ja henkiseen hyvinvointiin. Järkevä ruokailu perustuu terveellisiin valintoihin; kuluttaja valitsee yksilöllisesti oman hyvinvointinsa kannalta oikeanlaista, kulloiseenkin käyttötilanteeseen ja makumieltymyksiinsä sopivaa ruokaa. *Järkiruoka* on eettisesti kestävä, puhdasta, jäljitettävää, luotettavaan tutkimustietoon ja tuotekehitykseen perustuvaa ruokaa. *Järkiruoka* on pakattu kuluttajan kannalta tarkoituksenmukaisesti ja sen terveyttä edistävästä vaikutuksista kerrotaan kuluttajalle.

Uuselintarvike – sellainen elintarvike tai elintarvikkeen ainesosa, jonka käyttö ihmisravintona on ollut EU:n alueella vähäistä ennen 15. toukokuuta 1997.

Säännös – säädökseen tai muuhun normistoon sisältyvä määräys tai ohje.

1 Elintarvike- ja ravitsemusalan strategiaprosessi ja vision synty

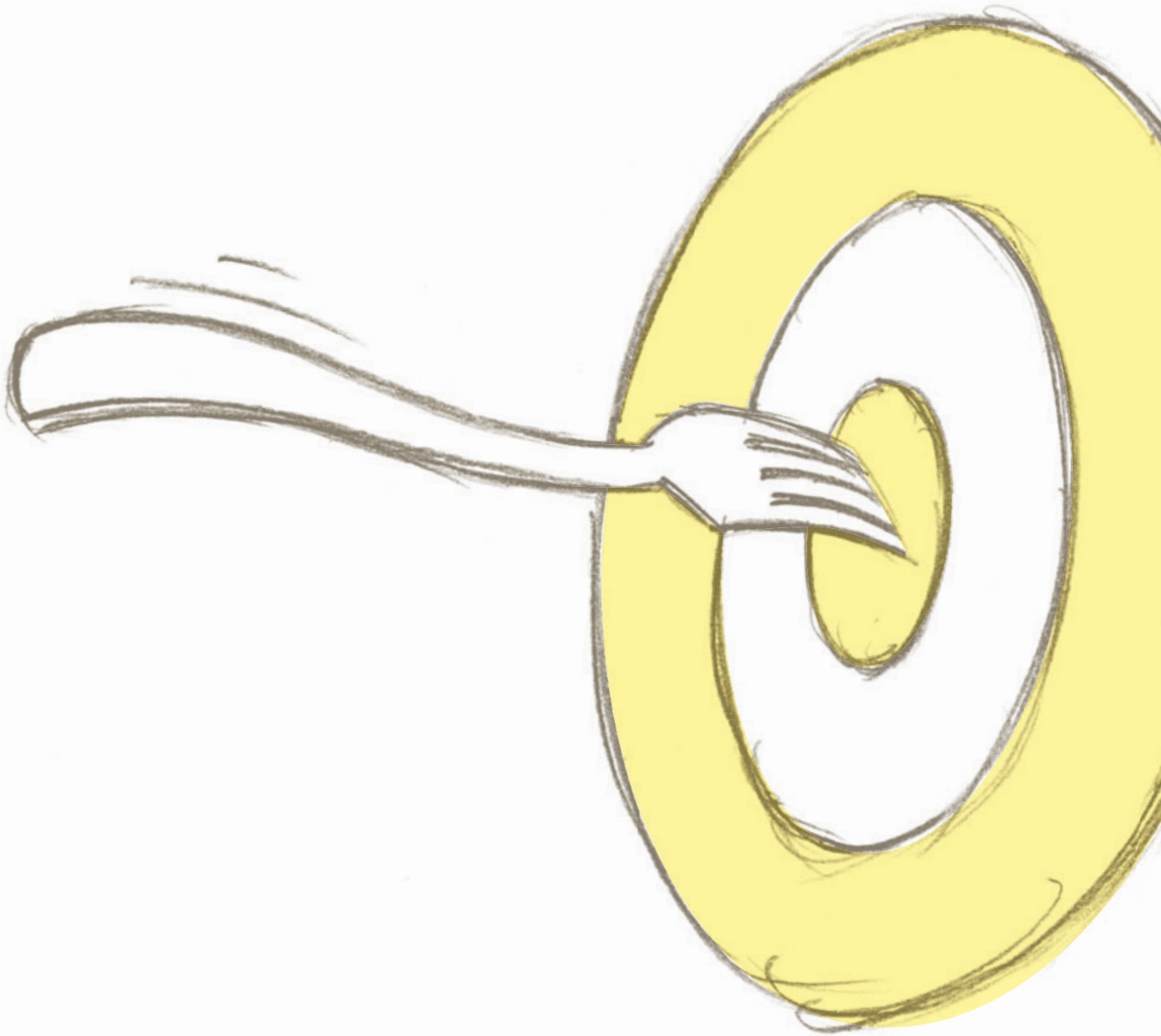
Sitra käynnisti keväällä 2005 Elintarvike- ja ravitsemusohjelma ERA:n. ERA-ohjelman tavoitteiksi asetettiin alan kansainvälisen kilpailukyyn kehittäminen, terveyden edistäminen ravitsemuksen keinoin ja vahvan ravitsemusklusterin rakentaminen (kuva 1). Ohjelma päättyi vuonna 2009.

Prosessi Elintarvike- ja ravitsemusalan strategian luomiseksi käynnistettiin ERA-ohjelman hankkeena kesällä 2005. Koko ala alkutuotannosta kauppaan työskenteli ensi kertaa laajasti yhdessä. Prosessiin osallistui 30 asiantuntijaa alkutuotannosta, tutkimuksesta, elintarviketeollisuuden isoista ja pk-yrityksistä, kaupanalan yrityksistä, julkishallinnosta sekä kansanterveysorganisaatioista (osallistujat, liite 1; prosessiin sisältyneet työpajat ja opintomatkat, liite 2).

Puoli vuotta kestäneessä hankkeessa määritettiin tavoitetilä ja visio – kuinka alan tulisi kehittyä vuoteen 2015 mennessä. Suomen elintarvike- ja ravitsemusalan kansainvälisen kilpailukyyn vahvistamiseksi suunniteltiin toimenpiteitä, joihin yhteisiä voimavaroja keskitetään. Toimenpidesuunnitelma perustuu Suomen vahvimpiin osaamisalueisiin sekä kansainvälisiin elintarvike- ja ravitsemusalan liiketoiminnan trendeihin ja mahdollisuuksiin. Prosessissa luotiin myös suunnitelma vahvan elintarvike- ja ravitsemusklusterin rakentamiseksi.

Kuva 1.
Elintarvike- ja ravitsemusohjelma
ERA:n toimintamalli.

1.1 Visio

Suunniteltu strategia perustuu seuraavaan visioon:

Suomi – kilpailukykyinen terveellisen ravitsemuksen edelläkävijä.

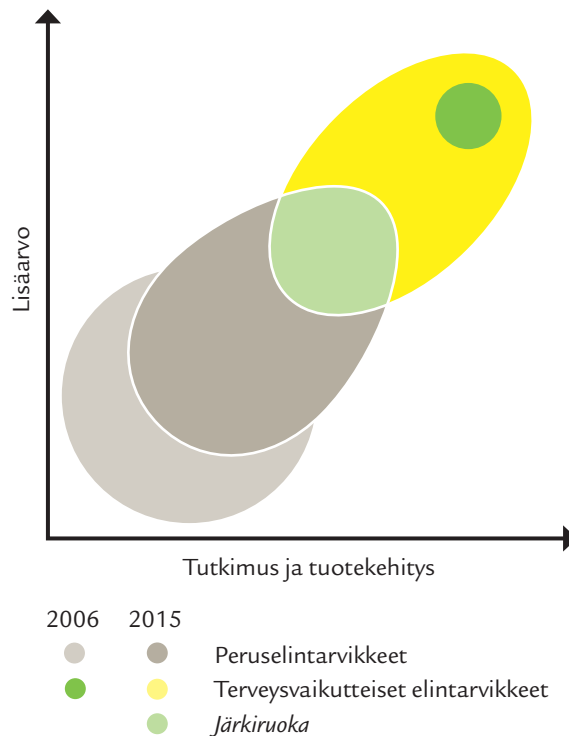
Suomen lähtökohdat kehittyä kilpailukykyiseksi edelläkävijämaaksi ovat hyvät, sillä jo nykyisin Suomi tunnetaan maailmalla muun muassa hyvin toteutetusta terveydenhuoltojärjestelmästä, kansanterveyttä edistävien konseptien osaamisesta, kouluruokailusta, terveyttä edistäväistä raaka-aineista ja tuotteista sekä niiden korkeatasoisesta tutkimuksesta.

Nykyisistä elintarvikkeistamme valtaosa on hyviä peruselintarvikkeita. Lisäksi meillä on terveysvaikutteisia ja muutoin innovatiivisia elintarvikkeita, joiden kehittäminen on vaatinut erityisen paljon tutkimus- ja tuotekehitysresursseja.

Visio perustuu olettamukseen, jonka mukaan perusruoka ja terveysvaikutteinen ruoka lähestyvät toisiaan. Terveysvaikutteisten elintarvikkeiden kysyntä ja markkinat kasvavat. Kasvavaan kysyntään vastaaminen edellyttää terveysvaikutteisten tuotteiden hintojen madaltamista. Samaan aikaan peruselintarvikkeilta odotetaan hyvän maun ja laadun lisäksi terveyttä ja hyvinvointia edistäviä vaikutuksia. Terveysvaikutteisten ja peruselintarvikkeiden välimaastoon muodostuu uusi, kasvava kysyntäsektori – *järkiruoka* (kuva 2).

Kuva 2.

Elintarvike- ja ravitsemusalan visio perustuu olettamukseen, jonka mukaan toistaiseksi marginaalinen terveysvaikutteisten elintarvikkeiden markkina kasvaa ja lähestyy luonteeltaan peruselintarvikkeita. Peruselintarvikkeilta kuluttaja odottaa vaikutuksia terveyteen ja hyvinvointiin. Välimaastoon muodostuu uusi sektori, *järkiruoka*, jonka merkitys kasvaa.

Suomen elintarvike- ja ravitsemusalan erityiseksi panostusalueeksi muodostuu terveysvaikutteisten ja peruselintarvikkeiden välimaastoon sijoittuvien elintarvikkeiden kehittäminen. Tavoitteena on, että kuluttaja yhdistää *järkiruoan* turvallisiin, jäljitettäviin raaka-aineisiin ja tuotantotapoihin sekä terveyttä edistävien innovaatioiden hyödyntämiseen.

Tutkimus- ja kehitystoiminta on avainasemassa, kun Suomesta kehitetään kilpailukykyinen terveellisen ravitsemuksen edelläkävijä. Tutkimuksen painopistealueet on määritettävä ja kaupallistamisosaaminen nostettava tärkeäksi kehittämisalueeksi, jotta elintarvike- ja ravitsemusalan innovaatiokyky tukisi vision toteutumista.

Vision toteutuminen edellyttää elintarvike- ja ravitsemusalan klusterin luomista ja vakiinnuttamista. Klusterin on kehityttävä kansainvälisesti kilpailukykyiseksi vahvaksi toimijaksi terveellisten elintarvikkeiden ja ravitsemusinnovaatioiden liiketoiminnassa. Tältä pohjalta koko alan vienti saadaan kasvuun.

Elintarvike- ja ravitsemusalan vision toteutuminen edellyttää seuraavaa kehitystä:

- suomalaisen alkutuotannon, elintarviketeollisuuden, kaupan ja palvelusektorin yhteinen volyyymi ja arvo kasvaa
- suomalainen ruoka tunnetaan laajasti lähialueilla ja Venäjällä
- suomalainen *järkiruoka* tunnetaan EU:ssa ja muilla isoilla markkinoilla
- alan innovatiivisuus on kansainvälisesti korkealla tasolla

1.2 Strategia

Visio Suomesta kilpailukykyisenä terveellisen ravitsemuksen edelläkävijämaana perustuu näkemykseen, jonka mukaan hyvinvoinnin kysyntä kasvaa voimakkaasti. Elintarvike- ja ravitsemusala vastaa tähän kysyntään kehittämällä elintarvikkeita, jotka tarjoavat kuluttajalle mahdollisuuden terveyttään ja hyvinvointiaan edistäviin valintoihin laajentuneista ja monipuolistuneista valikoimista. Tätä tukevat samanaikaisesti kehittyvät sähköiset palvelut, joista kansalaiset yhä enemmän hankkivat tietoa terveydestä, hyvinvoinnista ja keinoista, joilla niihin voidaan vaikuttaa. Myös ihmisten tieto omasta terveydentilastaan kasvaa koko ajan lääketieteen ja diagnostiikan nopean kehittymisen vuoksi.

Elintarvike- ja ravitsemusalan liiketoimintaa halutaan edistää kehittämällä suomalaista peruselintarviketuotantoa, kasvattamalla korkean teknologian soveltamista vaativien terveysvaikutteisten elintarvikkeiden määrää sekä kehittymällä edelläkävijäksi näiden välimaastoon sijoittuvan *järkiruoan* kehittäjänä. *Järkiruoassa* ravitsemusinnovaatioon yhdistyvät suomalaisen perusruoan ominaisuudet – maukkaus, puhtaus, turvallisuus ja pellolta pöytään ulottuva jäljitettävä laatu. Elintarvike- ja ravitsemusalan strategisena tavoitteena on kehittää korkealaatuisen perusruoan ja terveellisyysinnovaatiot yhteen tuovasta *järkiruoasta* Suomen erityinen vahvuus ja kehittyä tällä alueella globaaliksi edelläkävijäksi.

Järkiruokasektorilla Suomen tavoitteena on kehittyä globaaliksi edelläkävijäksi.

Järkiruoka tarjoaa uusien tuotteiden ja palvelujen kehittämismahdollisuuksia alan erilaisille toimijoille. Kehityskohteita ovat elintarvikkeiden lisäksi erilaiset tukipalvelut, kuten alaa palvelevat tietotekniset ratkaisut sekä pakkaus- ja ravitsemusteknologiat.

Perustutkimuksesta bioteknologian sovelluksiin ulottuvan tutkimus- ja tuotekehitysoasaamisen hyödyntäminen elintarvike- ja ravitsemusosalalla lisääntyy ja laajenee. Toisaalta *järkiruoksi* luokiteltavan yksittäisen innovatiivisen tuotteen kehittäminen ei välttämättä vaadi yhtä valtavaa tutkimuspanostusta kuin terveysvaikutteisen tuotteen kehittäminen.

Elintarvike- ja ravitsemusalan kehittämisen strategiset suuntaviivat ovat seuraavat:

- määritetään alan tutkimus- ja kehitystoiminnan strategiset painopistealueet ja kehitetään niillä edelläkävijäksi, lisätään kansallista ja kansainvälistä verkostoitumista tutkimuksessa, ohjataan koulutusta painopistealueille ja tehostetaan innovaatioketjua
- vahvistetaan elintarvike- ja ravitsemusalan yhteistyötä ja rakennetaan toimialaklusteri, joka ERA-ohjelman päätyttyä vie eteenpäin alan kehittämiseksi asetettuja tavoitteita
- kasvatetaan liiketoiminnan kansainvälistä kilpailukykyä
- kehitetään säännöksiä siten, että ne edistävät terveellisempään ruokavalioon siirtymistä ja parantavat Suomen elintarvike- ja ravitsemusalan kilpailukykyä
- säännösten kehittämiseksi parannetaan alan toimijoiden yhteistyötä viranomaisten kanssa ja vaikutetaan asenteisiin
- rakennetaan sekä kotimaassa että kansainvälisesti Suomelle terveellisen ravitsemuksen mallimaan imago

2 Suomen elintarvike- ja ravitsemusala maailmantaloudessa

Suomen elintarvike- ja ravitsemusalan kehittämistarpeisiin vaikuttavat voimakkaasti globalisoituvan tietoyhteiskunnan muutostrendit.

Elintarvikeketjuja alkutuotannosta teollisuuden ja kaupan kautta kuluttajaan on perinteisesti leimannut paikallisuus. Kuluttaja arvostaa edelleenkin lähiruokaa, mutta kaupan keskittyminen, hintapaineet ja jakeluketjun tehokkuusvaatimukset ovat syrjäyttämässä tällaisen sinänsä järkevältä tuntuvan ja kestävästä kehitystä tukevan toimintatavan. Monikansalliset yritykset ovat tulleet vahvoiksi toimijoiksi kansallisille markkinoille. Toisaalta globalisaatio laajentaa suomalaisyritysten markkinoita. Kotimarkkinana voidaan tarkastella lähialueita tai jopa koko Eurooppaa.

Tietotekniikan lisääntynyt käyttö ja ihmisten lisääntynyt liikkuvuus ovat vauhdittaneet globalisoitumista. Nämä muutokset sekä tehokas uutisvälitys vaikuttavat myös kulutuskysyntään. Ajantasaista ja tehokasta terveystietoa ei koeta yksinomaan myönteisenä. Se mullistaa tuon tuosta kuluttajan tietotousta terveyden ja ravitsemuksen välisistä yhteyksistä ja voi tuntua hämmäntävältä.

Elintarvike-teollisuudella yhdessä kaupan kanssa on tärkeä vaikuttajan rooli – tuotemarkkinointi sekä valikoimat kauppojen hyllyillä tai ravintoloissa vaikuttavat kysyntään tehokkaammin kuin kuluttajalle suunnattu tavoitteellinen terveystietoa. Eri maissa ja kulttuureissa markkinoinnin keinot poikkeavat toisistaan, mikä osaltaan heikentää kuluttajan mahdollisuutta seuloa oikeaa tietoa tietotulvasta. Teollisuudelta ja kaupalta odotetaan myös tehokkuutta. Terveellisestä ravitsemuksesta julkaistavaa tietoa seuraavalle kuluttajalle tulisi tarjota mahdollisuus löytää terveystietoa edistäviä tuotteita kaupan valikoimista.

Väestön ikääntyminen vaikuttaa kahdella tasolla. Eläkeikäisten määrä sekä iäkkäiden osuus työssä käyvästä väestönosasta kasvavat. Kansantalouden tämä vaikuttaa terveydenhuollon kustannusten nousuna. Kaikenikäisten kansalaisten terveyden ylläpito ja parantaminen on yksi tärkeimmistä hyvinvointivaltioiden haasteista. Nykyinen tilanne ei näytä hyvältä – samaan tahtiin kuin aineellinen hyvinvointi lisääntyy, lisääntyvät myös elintapasairaudet.

Annetaanko Keski-Euroopan ratkaista, mitä Suomessa tulevaisuudessa syödään?

2.1 Elintarvike- ja ravitsemusala tänään

Suomalainen elintarviketeollisuus nojaa vahvasti kotimaisiin raaka-aineisiin, joten elinvoimainen ja tehokas maataloustuotanto on edellytys vahvalle elintarviketeollisuudelle. Suomessa kotimaisten elintarvikkeiden markkinaosuus on noin 85 prosenttia. Kansainvälisten arvioiden mukaan noin viisi prosenttia elintarviketuotannosta kulkee valtioiden välisten rajojen yli. Bruttokansantuotteesta alkutuotanto, elintarviketeollisuus ja panostukset niiden toimintaan muodostavat 10-15 prosenttia. Lisäksi tulevat ravitsemuspalvelut ja jakelu. Elintarvikeketju työllistää noin 300 000 henkilöä, mikä on 13 prosenttia työllisestä työvoimasta. Taulukossa 1 on esitetty Suomen elintarviketeollisuuden liikevaihdon, työllistyvyyden ja kansainvälisen kaupan kehitys kymmenen viime vuoden aikana.

Taulukko 1. Suomen elintarviketeollisuuden liikevaihto ja työllistyvyys sekä elintarvikkeiden tuonti ja vienti vuosina 1995, 2000 ja 2004. Lähde: Elintarviketeollisuusliitto ry, www.etl.fi/tilastot

	1995	2000	2004
Yritysten lukumäärä*	1780	1927	n. 2000
Liikevaihto mrd. euroa**	7,9	8,0	8,6
Henkilöstö	42 800	39 400	37 700
Elintarvikkeiden vienti mrd. euroa	0,7	1	1
Elintarvikkeiden tuonti mrd. euroa	1,3	2,0	2,3
Liikevaihto lähialueilta mrd. euroa***			1,3

* Vuosien 1995 ja 2000 tiedot toimialaluokituksen 1995 mukaan, vuosi 2004 toimialaluokituksen 2002 mukaan

** tuotannon bruttoarvo

*** Elintarviketeollisuusliitto ry:n arvio

Elintarviketeollisuus on Suomen teollisuuden aloista kolmanneksi suurin työllistäjä. Vuonna 2004 elintarviketeollisuus työllisti keskimäärin 37 700 henkilöä. Tuotannoltaan sekä brutto- ja jalostusarvona mitattuna elintarviketeollisuus on neljänneksi suurin teollisuuden aloistamme (Elintarviketeollisuusliitto ry, www.etl.fi/tilastot). Suomalaisia elintarvikeyrityksiä on etabloitunut Venäjälle ja Itämeren ympäristöön. Vuonna 2004 näiden yritysten liikevaihto (1,3 miljardia euroa) ylitti elintarvikeviennin arvon.

Investoinnit elintarvike- ja ravitsemusalan tutkimukseen Suomessa ovat pysyneet viimeiset kymmenen vuotta suunnilleen samansuuruisina ja ovat useimpiin muihin teollisuudenaloihimme verrattuna alhaiset. Suomen elintarviketeollisuuden investoinnit tutkimus- ja kehitystoimintaan suhteutettuna asukaslukuun ovat kuitenkin EU:n huipputasoa.

Kaupanalalla ruoan osuus niin kutsutun päivittäistavarakaupan kokonaisymyynnistä on noin 80 prosenttia. Vuonna 2004 päivittäistavaroiden vähittäis-, tavaratalo- ja tukku-kauppamyynnissä sekä logistiikkatoiminnoissa työskenteli yhteensä keskimäärin 92 000 henkilöä. Vuonna 2004 Suomen päivittäistavarakaupan arvo oli yli 20 miljardia euroa (sisältää myös alkoholin myynnin ja tarjoilun sekä ruokatarjoilun asiakashinnoin. Lähde: Päivittäistavarakauppa 2005-2006, Päivittäistavarakauppa ry:n julkaisu).

Päivittäistavarakaupan keskinäinen kilpailu sekä väestön muuttoliike, autoistuminen, valikoimien kasvu ja tietotekniikan kehittyminen ovat johtaneet sektorin voimakkaaseen rakennemuutokseen. Muihin Euroopan maihin verrattuna Skandinavian maiden, erityisesti Ruotsin ja Suomen, päivittäistavarakauppa on erittäin keskittynyttä.

Kaupan keskittymisessä tehokkuudella, logistiikan hallinnalla ja hintakilpailulla on ollut merkittävä rooli. Mikäli kaupan hyllyllä kilpaillaan pelkästään hinnalla, merkitsee se suomalaiselle tuotannolle yhä vähenevää kilpailukykyä.

2.2 Kysynnän muuttuminen

Kulutuskysyntää ohjaavat tekijät muuttuvat ja ovat erilaiset entistä pienemmiksi sirpaloitu-neissa kuluttajaryhmissä. Kuluttajien valintoihin vaikuttavat muun muassa tulotaso, ruoan hinta, kotitalouksien koko, kuluttajien ikä, ruokaan liittyvä informaatio, yhteiskunnassa vaikuttavat arvostukset sekä eettisyys ja terveellisyys. Ruoka on kuluttajalle paitsi ravintoa, myös nautinnon tuottaja, monelle trendikäs harrastuskin. Tämä ilmenee muun muassa kauppojen ja ravintoloiden monipuolistuneina, myös eksoottisia vaihtoehtoja tarjoavina valikoimina. Kiireisen elämänrytmin vuoksi pika- ja valmisruokia suositaan arkipäivinä, mutta erityisesti viikonloppuina panostetaan kulinaarisiin nautintoihin.

Kuluttajien kiinnos-tus terveellistä ravitsemusta kohtaan on voimistuva trendi.

Kuluttaja tiedostaa vahvasti ravitsemuksen ja terveyden välisen yhteyden ja seuraa terveydentilaansa. Hän pyrkii vaikuttamaan terveyteensä ja parantamaan sitä kokonaisvaltaisesti ravitsemuksen, liikunnan ja muiden elämäntapojen kautta. Terveyteensä panostavaa kuluttajaryhmää kiinnostavat ravitsemusinnovaatiot, esimerkiksi terveysvaikutteiset elintarvikkeet. Sellaisten kehittäminen vaatii huomattavia tutkimus- ja tuotekehitysinvestointeja, mutta edelläkävijäkuluttajat ovat valmiit maksamaan niistä myös korkeamman hinnan.

Suomessa on jo kahdenkymmenen vuoden ajan panostettu elintarvikkeiden terveellisyyteen muun muassa lisäämällä ravintokuitujen määrää, vähentämällä suolan määrää, vähentämällä rasvan määrää ja vaihtamalla sen laatua terveellisemmäksi. Lisäksi erityisryhmien tarpeita varten on kehitetty esimerkiksi laktoosittomia ja gluteiinittomia tuotteita sekä kolesterolia ja verenpainetta alentavia tuotteita. Hyvinvointia edistävään ruokavalioon panostava edelläkävijäkuluttajien ryhmä vaikuttaa kysynnän suunnanmuutokseen. Tämä näkyy kauppojemme hyllyillä Keski-Eurooppaan verrattuna laajempina terveellisten ja terveysvaikutteisten tuotteiden valikoimana. Toisaalta myös USA:ssa, Euroopassa sekä Aasiassa terveysvaikutteisten tuotteiden kysyntä kasvaa huomattavasti peruselintarvikkeiden kysyntää nopeammin.

2.3 Toimintaympäristön vaikutukset elintarvike- ja ravitsemusalan kehittymismahdollisuuksiin

Kuluttajille on annettava mahdollisuus saada kaikki olennaiset tiedot elintarvikkeista, jotta he voivat tehdä terveytensä ja hyvinvointinsa kannalta tarkoituksenmukaisia valintoja. Myös elintarviketeollisuuden kilpailukyky on varmistettava. Byrokraattinen ja hidas uusien tuotteiden hyväksymismenettely estää kauppojen valikoimia kehittymästä riittävän nopeasti terveydestään kiinnostuneen kuluttajan odotuksia vastaaviksi. Samasta syystä teollisuus voi jättää kehittämättä kysyntää vastaavia tuotteita, vaikka tunnistaisikin kulutus- ja kysynnän kehityksen. Toimintaa jarruttavat muun muassa Euroopan unionissa vuonna 1997 voimaan tullut uuselintarvikeasetus sekä toistaiseksi puuttuva lainsäädäntö ravitsemus- ja terveysväitteiden käytöstä elintarvikkeissa. Jälkimmäisestä Euroopan komissio on antanut kesällä 2003 asetusehdotuksen, jolle etsitään yhä poliittista yhteisymmärrystä.

Asetuksen arvioidaan astuvan voimaan aikaisintaan vuonna 2007. Euroopan tulisi toimintaympäristönä tukea markkinan kehittymistä yhtä hyvin kuin sen kilpailijat USA ja Aasia. Uuselintarvikkeiden hyväksymismenettely kestää EU:ssa huomattavasti kauemmin kuin edellä mainituilla markkinoilla. EU:n kotimarkkinan toimivuus on avainasia teollisuuden globaalien kilpailukyyn kehittämisessä.

Elintarvikelain-säädäntöön tarvitaan muutoksia, jotta kulutuskysyntää vastaavien tuotteiden kehitys ja teollisuuden kilpailukyky voidaan turvata.

3 Suomalaisten ravitsemus ja kansanterveys

Ruokavalion ja terveysriskien välillä on selkeä yhteys. Tätä käsitystä tukevat myös monet Kansanterveyslaitoksen väestötutkimukset, kuten Terveys 2000-, sekä FINRISKI 1997- ja 2002 -tutkimukset. Korkeasta kolesterolista, korkeasta verenpaineesta, tyypin 2 diabeteksesta ja ylipainosta kärsivien henkilöiden osuus on kasvussa hyvinvointiyhteiskunnassamme. Ongelmat myös kasaantuvat: ylipaino altistaa diabetekselle ja diabetes sekä ylipaino sydän- ja verisuonitaudeille.

Maailman terveysjärjestön WHO:n mukaan länsimaissa tärkeimmät kuolleisuutta aiheuttavat riskitekijät ovat tärkeysjärjestyksessä seuraavat: kohonnut verenpaine, tupakointi, kohonnut veren kolesterolit, ylipaino, vähäinen kasvisten ja hedelmien syönti, vähäinen liikunta, alkoholi.

Suomessa tyypin 2 diabeetikkojen määrän ennustetaan lisääntyvän noin 70 prosentilla eli yli puoleen miljoonaan vuoteen 2010 mennessä, mikäli kehitys jatkuu nykyisensuuntaisena. Kansallisen diabeteksen ehkäisyn ja hoidon kehittämissuunnitelman (DEHKO 2000–2010) tavoitteena on löytää keinoja, joilla voidaan estää tämän ennusteen toteutuminen.

Suomessa noin 66 prosenttia työikäisistä miehistä ja noin puolet työikäisistä naisista on liikapainoisia. Koko ikäryhmästä viidennes on lihavia. Lihavuus yleistyy sekä miehillä että naisilla kaikissa ikäryhmissä. Suomalaiset lapset lihovat jopa aikuisia nopeammin ja lapsillakin esiintyy tyypin 2 diabetesta. Sen vuoksi terveiden elämäntapojen oppimiseen on tarpeen vaikuttaa jo lapsuudessa ja kouluikässä. Siten tuetaan myös kansanterveydelle asetettua tasa-arvoisuustavoitetta.

Viime vuosina terveydenhuoltomenot ovat kasvaneet 5–7 prosenttia vuodessa eli noin kaksi kertaa nopeammin kuin kansantuote. Vain pitämällä huolta väestön terveydestä, voidaan turvata myös taloudellinen hyvinvointi.

Elintapasairauksien torjumiseen on kehitettävä uusia konsepteja. Tällaiset konseptit tarjoavat myös kansainvälisen liiketoiminnan mahdollisuuksia, sillä kehityssuunta on samankaltainen myös muissa EU-maissa sekä Euroopan ulkopuolisissa voimakkaan talouskasvun maissa.

Väestön terveys ja hyvinvointi on myös taloudellisen hyvinvoinnin peruspilari.

4 Toimenpiteet vision toteutumiseksi

Suomen nostaminen kilpailukyiseksi terveellisen ravitsemuksen edelläkävijämaaksi edellyttää elintarvike- ja ravitsemusalan toimijoiden laaja-alaista yhteistyötä, joka jatkuu ERA-ohjelman päätyttyäkin. Strategiaprosessissa suunniteltiin joukko avaintoimenpiteitä vision toteuttamiseksi (kuva 5, s. 27). Nämä toimenpiteet ja niiden toteuttamisesta tai käynnistämisestä vastaavat organisaatiot on esitetty myös liitteessä 3, (s. 32).

4.1 Tutkimus, tuotekehitys ja kaupallistaminen

Elintarvike- ja ravitsemusalan innovaatioketjuissa eri osat (perustutkimus, soveltava tutkimus, teknologiansiirto, yritysten tuotekehitys, valmis kaupallinen tuote ja sen markkinointi) eivät tänään toimi saumattomasti yhteen, tai jokin ketjun osista puuttuu tai toimii vajavaisesti. Innovaatioketjun vahvistaminen vaatii monen eri toimijan panostusta ja yhteistyötä. Tuotteistamisen ja kaupallistamisen nopeuttamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota sekä tutkimuksen ja yritysten välisessä rajapinnassa että yritysten sisällä. Tarvitaan uusia malleja, joiden avulla yritysten tarpeet voidaan huomioida tutkimuksessa riittävän varhaisessa vaiheessa.

Suomen elintarvike- ja ravitsemusalalla on voimakas tarve lisätä kansainvälistymistä ja terveyttä edistävien elintarvikkeiden sekä ravitsemuspalveluiden ja -teknologioiden vientiä.

4.1.1 Tutkimus- ja tuotekehitysstrategian luominen

Elintarvike- ja ravitsemusalalle tarvitaan tutkimus- ja tuotekehitysstrategia alan innovaatioketjujen vahvistamiseksi. Tutkimus- ja tuotekehitysstrategiassa määritetään ne tutkimuksen painopistealueet, joihin Suomessa panostetaan. Tähän työhön tarjoaa hyvät lähtökohdat Suomen Akatemian johdolla tehty elintarvike- ja ravitsemustieteiden kansainvälinen arviointi (Food Sciences and Related Research in Finland 2000–2004. International Evaluation. Publications of the Academy of Finland 2/06) ja siinä esitetyt suositukset. Yhteisesti sovitut tutkimuksen ja tuotekehityksen painopistealueet parantavat myös Suomen elintarvike- ja ravitsemusalan mahdollisuuksia vaikuttaa esimerkiksi EU:n tutkimuksen puiteohjelmien

Kuva 3.

Elintarvike- ja ravitsemusalan tutkimus- ja kehitystoiminnan lähtökohdat ovat ympäröivissä markkinoissa, kuluttajan tarpeissa, elintarviketeknologiassa ja ravitsemustutkimuksessa. Bioteknologiaa sekä terveys- ja lääketieteellistä osaamista tulee hyödyntää nykyistä enemmän elintarvikekehityksessä. Näiden pohjalta määritetään elintarvike- ja ravitsemusalan vision toteutumista tukevat painopistealueet, joihin Suomen tutkimus- ja kehitystoiminta keskittetään. Alan visio voidaan toteuttaa vain kuluttajalähtöisellä tutkimuksella ja laaja-alaisella sitoutumisella yhteisiin tavoitteisiin.

sisältöön.

Elintarvike- ja ravitsemusalan tutkimusta tehdään useassa yliopistossa ja tutkimuslaitoksessa. Näiden sisällä puolestaan toimii useita tutkimusryhmiä, joiden välinen yhteistyö on satunnaista ja koordinoimatonta. Useimmiten yksiköt päättävät itsenäisesti tutkimuksensa painopistealueet. Suomalaiset rahoitusmallit ovat tosin jonkin verran kasvattaneet yhteistyötä ja koordinaatiota tutkimusorganisaatioiden ja tutkimusryhmien välillä. Yhteistyötä tarvitaan kuitenkin enemmän muun muassa päällekkäisen tutkimuksen välttämiseksi. Yhteistyötä tarvitaan myös ammattikorkeakoulujen ja teknologiansiirto-organisaatioiden painopistealueiden määrittämiseksi. Näin voidaan taata korkeatasoisen osaamisen saatavuus yritysten tuotekehityksen tueksi.

Tutkimus- ja tuotekehitysstrategiaan sisällytetään varsinaisen elintarvike- ja ravitsemustutkimuksen lisäksi alan liiketoimintaa edistävä tutkimus (kuluttajakäyttäytyminen, liiketoimintaosaaminen, IPR, kansainvälistyminen, markkinointi, ennakointi) sekä teknologiansiirto. Tällöin strategia koskee koko elintarvike- ja ravitsemusalan innovaatioketjua. Tutkimus- ja tuotekehitysstrategia lähtee toisaalta kuluttajien tarpeisiin perustuvista yritysten tarpeista, toisaalta alan suomalaisista vahvuuksista (kuva 3).

Elintarvike- ja ravitsemusalan haasteena on tutkimus- ja kehitystoiminnan tuotteistaminen menestyväksi liiketoiminnaksi. Tutkimustulosten kaupallistaminen on tähän asti ollut Suomessa pahin pullonkaula. Tutkimuksemme monilla alueilla edustaa kansainvälistä kärkeä, mutta tutkimustulosten kehittäminen tuotteiksi ja tuotteista liiketoiminnaksi on vajavaista. Yhteistyötä teollisuuden ja yliopistojen sekä muiden julkisten tutkimuslaitosten välillä on tehostettava. Kaupallista osaamista on kasvatettava.

Elintarvike- ja ravitsemusosalalle luodaan tutkimus- ja tuotekehitysstrategia tutkimuksen painopistealueiden määrittämiseksi ja alan innovaatioketjujen vahvistamiseksi.

Elintarvike- ja ravitsemusalalle halutaan perustaa Valtion tiede- ja teknologianeuvoston hyväksymä strateginen huippuosaamisen keskittymä.

4.1.2 Strategisen huippuosaamisen keskittymän perustaminen

Elintarvike- ja ravitsemusalan tavoitteena on saada Suomeen Valtion tiede- ja teknologianeuvoston kriteerien mukainen elintarvike- ja ravitsemusalan strategisen huippuosaamisen keskittymä.

Kiinteänä osana elintarvike- ja ravitsemusklusteria virtuaalisesti toimiva strategisen huippuosaamisen keskittymä halutaan perustaa toteuttamaan elintarvike- ja ravitsemusalan tutkimus- ja tuotekehitysstrategiaa sekä tukemaan innovaatioiden tuotteistamista ja kaupallistamista. Keskittymän tehtävänä on muun muassa fokusoida ja organisoida alan tutkimusta ja kehitystä, koordinoita tutkimusrahoitusta, tukea innovaatioiden kaupallistamista sekä arvioida koulutustarpeita tutkimusosaamisesta liiketoimintaosaamiseen.

Keskittymä tarvitaan yhdistämään maamme korkeatasoisin osaaminen tutkimus- ja tuotekehitysstrategian määrittelemillä painopistealueilla. Keskittymän koordinoimana voidaan sitouttaa alan toimijat tutkimusstrategiaa tukevaan yhteistyöhön ja tuoda elinkeinoelämä mukaan tutkimus- ja kehittämistoimintaan myös taloudellisin resurssein (kuva 4). Keskittymän kautta voidaan ylläpitää hyviä verkostoja kansainväliseen tutkimukseen ja kanavoida suomalaisten yritysten käyttöön sellaista osaamista, joka omasta maasta puuttuu. Huippuosaamisen keskittymä nostaa suomalaisen elintarvike- ja ravitsemusalan tunnettua ja rakentaa siten osaltaan alan kansainvälistä imagoa terveellisen ravitsemuksen edelläkävijänä.

Resurssit

- yritykset
- tutkimuslaitokset
- yliopistot
- rahoittajat

Kuva 4.

Virtuaalisesti toimivan strategisen huippuosaamiskeskittymän tehtävänä on koordinoita elintarvike- ja ravitsemusalan tutkimusta, koulutusta ja rahoitusta sekä sitouttaa yritykset, yliopistot, tutkimuslaitokset, rahoittajat ja muut alan toimijat yhteistyöhön.

4.1.3 Tiedonvaihdon lisääminen

Elintarvike- ja ravitsemusalalla on vahvistettava tiedon ja kokemusten vaihtoa elinkeinoelämän, hallinnon ja tutkimusorganisaatioiden välillä. Tarvitaan kannustimia, joiden avulla henkilöiden määräaikaista työskentelyä yhteistyökumppaneiden organisaatioissa voidaan tehostaa. Tällainen liikkuvuus edistää elintarvike- ja ravitsemusalan eri toimijoiden yhteisen näkemyksen muodostumista alan tarpeista.

Tutkijoiden siirtyminen määräajaksi yksityissektorin palvelukseen tulee tehdä houkuttelevaksi niin tutkijoille kuin yrityksillekin. Suomen Akatemia rahoittaa yrityksissä työskentelevien jatko-opiskelijoiden väitöskirjatöiden loppuunsaattamista, mutta mahdollisuutta on käytetty erittäin vähän hyväksi elintarvike- ja ravitsemusalalla. Uusi Suomen Akatemian rahoittama mahdollisuus on myös väitelleiden henkilöiden siirtyminen tutkimusorganisaatiosta yritykseen tai yrityksestä tutkimusorganisaatioon korkeintaan vuoden ajaksi. Kansainvälisiä professoritason huippututkijoita houkuttellaan Suomeen FiDiPro-ohjelman (Finland Distinguished Professor Programme) rahoituksella, josta Suomen Akatemia ja Tekes vastaavat yhdessä.

Tohtorin tutkinnon suorittaneiden yksityissektorin toimihenkilöiden osallistumista yliopistojen opetukseen tulisi lisätä nykyisestä. Menettely kehittäisi vuorovaikutusta yrityksen ja yliopiston välillä. Yritysten palveluksessa työskentelevät luennoitsijat voisivat yritysmaailman case-esimerkkien kautta tuoda teoreettista opetusta täydentävää näkökulmaa kaupallistamisopetukseen. Järjestelmän laajentamista myös ammattikorkeakouluihin kannattaa pohtia.

Liiketoimintaosaaminen kiertoon. Mentorointi on ERA-ohjelmassa pk-sektorin kehittämisen toimintamalli. Mentoroinnissa kokenut neuvonantaja eli mentori opastaa kasvuun ja kansainvälistymiseen pyrkivää pk-yritystä esimerkiksi tunnistamaan oleelliset kehityskohteensa ja käynnistämään kehittämistoiminnan. Mentorin ja yrityksen välisen yhteistyön syvyys ja laajuus sovitaan mentorin ja yrityksen kesken.

4.1.4 Immateriaalioikeuksien osaaminen kasvuun

Tekijän- ja teollisoikeudet kattavien immateriaalioikeuksien (IPR) osaamisessa on puutteita sekä tutkimusorganisaatioissa että yrityksissä. Elintarvike- ja ravitsemusalan IPR-osaamista on kehitettävä ja luotava siten paremmat valmiudet sekä omien innovaatioiden suojaamiseksi esimerkiksi patentoinnilla että ulkomaisten keksintöjen lisensointi- tai muiden oikeuksien hankkimiseksi Suomeen. Elintarvike- ja ravitsemusalan koulutukseen tulee sisällyttää myös IPR-koulutusta.

Immateriaalioikeuksien hankkimisessa Suomeen teknologiansiirto-organisaatioiden tulisi aktivoitua ja hankkia valmius etsiä yrityksille vaihtoehtoja, esimerkiksi lisensoitavia teknologioita.

Tiedon ja kokemusten vaihto kasvattaa innovatiivisuutta. Ihmisten liikkuvuutta elintarvike- ja ravitsemusalan tutkimusorganisaatioiden, yritysten ja julkishallinnon välillä on lisättävä.

Teknologiansiirto-organisaatioilta odotetaan aktiivisuutta immateriaalioikeuksien hankkimisessa Suomeen.

4.1.5 Miniklusterit – yhteistyöllä menestykseen

Pk-yritysten välistä yhteistyötä ja kansainvälistymistä edistävä miniklusterikonsepti käynnistyi keväällä 2006. Miniklustereihin osallistuvat yritykset tekevät läheistä yhteistyötä. Synergiaetuja yritykset saavat miniklusterissa sovitulla alueella, esimerkiksi markkinoinnissa, alihankinnoissa, valmistuksessa saman tuotemerkin alla tai samojen tuotteiden suurten erien valmistuksessa ja raaka-ainehankinnoissa. Miniklustereista muodostuu yritysrppäitä, joiden toiminta perustuu keskinäiseen luottamukseen ja yhteisiin etuihin.

Pk-yritysten lisäksi miniklustereihin voidaan ottaa myös miniklusterin toimintaa vahvistavia suuria yrityksiä. Miniklusterit toimivat pilotteina, joiden pohjalta kehitetään toimintamalli yritysten yhteistyön syventämiseksi erityisesti kansainvälistymisen edistämiseksi. Vuonna 2006 alkavat miniklusterit rakennetaan kukin erilaisesta lähtökohdasta: Keliakia-miniklusteri on ongelmapohjainen, Marja-miniklusteri raaka-ainepohjainen ja Venäjä-miniklusterin lähtökohtana on yhteinen markkina-alue.

Keliakia-miniklusteri. Vahva suomalainen tutkimusosaaminen ja alan toimijoiden verkostoituminen tarjoavat hyvän pohjan liiketoiminnan kehittämiseksi ja menestymismahdollisuuksille keliakikoille soveltuvan ravitsemuksen vaativilla kansainvälisillä markkinoilla.

Marja-miniklusteri. Suomen korkeatasoisesta marjojen terveysvaikutuksiin pureutu- neesta tutkimuksesta huolimatta suomalaisen marjatuotteet ovat pääasiassa perinteisiä matalan jalostusasteen tuotteita. Miniklusterin tavoitteena on kehittää malleja marjaosaa- misen tuotteistamiseksi korkean jalostusarvon tuotteiksi kansainvälisille markkinoille.

Venäjä-miniklusteri. Kansainvälistymisestä Venäjän suuntaan kiinnostuneille yrityksille kohdistettu, yhteistyössä Sitran Venäjä-ohjelman kanssa toteutettava miniklusteri.

4.2 Suomi vaikuttamaan aktiivisesti lainsäädäntöön EU:ssa ja kehittämään omaa lainsäädäntöään

4.2.1 Säännökset tukemaan markkinoiden kehitystä

Kansallista elintarvike- ja ravitsemusalan strategiaa tuetaan vaikuttamalla alaa koskeviin säännöksiin eli säädöksiin tai muihin normistoihin sisältyviin määräyksiin tai ohjeisiin. Säännösmuutokset ovat monissa tapauksissa tarpeen kotimaisen elintarviketuotantoketjun kilpailukyyn ja toiminnan kehittämisen turvaamiseksi.

Tässä yhteydessä tuodaan esille muun muassa EU:n elintarvikelainsäädäntö, mukaan lukien terveyden ja ravinnon välistä yhteyttä koskeva ja terveysväitteisiin liittyvä lainsäädäntö, kaupansääntelyn osalta aukioloa ja rakentamista sekä alkoholituotteiden ja lääkkeiden jakelukanavia koskevat kansalliset rajoitukset, teollisuuden, kuten leipomoiden, työaikoja koskevat sopimusrajoitukset, kilpailulainsäädännön suppea tulkinta relevanteista markki- noista laajentuneilla sisämarkkinoilla, asiakastietojen hyödyntämistä haittaava tietosuojalainsäädäntö sekä suomalaisen elintarvikeketjun kilpailuasemaa suoranaisesti heikentävä korkea elintarvikkeiden arvonlisävero.

Suomi ajamaan EU-tasolla säännösten liberalisointia. Tällä hetkellä EU:n byrokrania jarruttaa voimakkaasti uuselintarvikkeiden markkinoille tuloa ja terveysväitteiden käyttöä. Terveyttä edistävien elintarvikkeiden kehittämishankkeita hidastavat EU:ssa voimassa olevat säännökset, jotka eivät kannusta eurooppalaisia yrityksiä innovatiiviseen toimintaan. Tähän on kiinnittänyt huomiota myös Euroopan elintarviketeollisuusliitto CIAA. USA:n elintarvike- ja lääkevirasto FDA toimii huomattavasti nopeammin, ja sen prosessit ovat läpinäkyvät.

Uusien funktionaalisten raaka-aineiden ja elintarvikkeiden markkinoinnissa Eurooppa on jäämässä jälkeen USA:sta, Australiasta, Japanista ja Kiinasta. Kehitys on terveellisen ravitsemuksen mallimaaksi tähyävälle Suomelle erittäin epäedullinen.

Terveysvaikutteisten elintarvikkeiden ja järkiruoan kehittämistä jarruttavia EU-byrokratian esteitä on raivattava. Tähän tarvitaan kaikkien sektoreiden (teollisuuden ja kaupan järjestöt, terveysviranomaiset, poliittiset puolueet) määrätietoista ponnistelua ja lobbausta kaikilla tasoilla. Liberalisointi hyödyttää Suomen elintarviketeollisuutta ja lisää kuluttajien valintamahdollisuuksia. Pidemmällä aikajänteellä kehityksen esteiden poistaminen edistää myös koko väestön ruokavalion kehittymistä terveellisemmäksi.

EU:ssa valmistelussa oleva terveysväiteasetus on käsittelyn loppuvaiheessa Suomen puheenjohtajuuskaudella, syksyllä 2006. Puheenjohtajamaana Suomella on mahdollisuus vaikuttaa siihen, että lopullinen ratkaisu on mahdollisimman lähellä jäsenmaiden alkupeleistä, terveellisen ruoan näkökulmaa tukevaa ehdotusta.

EU:n valmistelussa oleva terveysväiteasetus tulee ratkaistavaksi Suomen puheenjohtajuuskaudella.

4.2.2 Uuselintarvikkeille väliaikainen markkinointilupa

Innovatiivisen toiminnan kannalta on erityisen tärkeää, että niin kutsutut uuselintarvikkeet voidaan tuoda nykyistä nopeammin markkinoille myös EU:ssa. Tuotteelle esitetään myönnettäväksi määräaikainen markkinointilupa vaiheessa, jossa sen turvallisuus on todettu. Myyntiluvan väliaikaisuus merkitään pakkaukseen. Määräaikainen markkinointilupa olisi kansallinen menettely, eikä mahdollistaisi väliaikaista markkinointia koko EU:n alueella.

4.2.3 Viranomaiset kuluttajan etuja tukemaan

Suomalaisten viranomaisten ja asiantuntijoiden, esimerkiksi tieteellisten komiteoiden jäsenten, on tunnettava elintarvike- ja ravitsemusalan yhteinen strategia ja tavoitteet. Viranomaisten päämääränä on tukea ravitsemuksen kehittymistä kuluttajien etujen mukaisesti. Tämä edellyttää aktiivisuutta EU-tasolla ja kotimaassa valvontatehtävän lisäksi myös elintarvike- ja ravitsemusalan toimijoiden neuvontaa.

Elintarviketurvallisuusviraston (Evira) rooli. Eviralla on merkittävä rooli terveysväitteitä koskeissa asioissa. Eviran tulee olla sekä neuvova että valvova elin. Sen odotetaan määrittävän ohjeissa käytettäviä termejä ja ilmaisuja, kuten sairauden hoito, oireiden estäminen ja sairauksien riskin vähentäminen. Eviran tulisi ottaa käyttöön ravitsemusväitteiden

käyttöä mainonnassa ja menekinedistämisessä koskeva ennakkohyväksyntä tai vähintään neuvonta. Lisäksi Eviran tulisi tarjota yrityksille neuvontaa tieteellistä näyttöä koskeissa asioissa.

Kaupan ja koko elintarvikeketjun kilpailuasemaan kohdistuvaa säätelyä vähennettävä. Kaupan aukioloa ja rakentamista koskeva säätely vaikuttaa koko suomalaiseen elintarvikeketjuun. Sunnuntain aukiolon rajaaminen vain pinta-alaltaan alle 400 m² päivittäistavarakauppoihin vähentää suomalaisten elintarvikkeiden osuutta vähittäismyynnistä, kun suuremmat liikkeet, joissa hyllytilaa on enemmän myös kotimaisille ja paikallisille tuotteille, ovat suljettuina sunnuntaisin.

Kaupan toimitilojen rakentamisessa nykyinen suuryksikön alaraja on 2000 kerrosneliometriä. Nykyisiin tarpeisiin tämä on liian vähän eikä vastaa kaupan valikoimien kasvua eikä kansainvälisen kilpailun vaatimuksia. Jatkossa myös terveysvaikutteisten elintarvikkeiden ja järkiruoan lisääntyminen kasvattaa kaupan valikoimia.

4.2.4 Elintarvikkeiden arvonlisävero alas

Suomessa elintarvikkeiden arvonlisävero on Euroopan korkeimpia. Kaikkien elintarvikkeiden arvonlisäveron alentaminen 12 prosenttiin on välttämätön edellytys sille, että kansalaiset voivat vaikuttaa omaan terveyteensä monipuolisen ravinnon avulla. Arvonlisäveron korkeus osaltaan estää järkiruoan kehittämistä ja kehittymistä kuluttajien terveyden edistämisen ja sairauksien ennalta ehkäisyn yhdeksi apuneuvoksi.

Lisäksi ehdotetaan alempaa, 8 prosentin arvonlisäveroa selkeästi määritellyt perusteet täyttävillä terveellisillä tuotteilla (terveysperusteeksi voi soveltaa esimerkiksi Sydänliiton Sydänmerkin myöntämisehtojen täyttyminen). Tasa-arvon lisäämiseksi ravitsemuksessa tulisi terveysvaikutteisten ja muutoin terveellisten tuotteiden hintojen olla jokaisen kansalaisen ulottuvilla.

4.3 Elintarvike- ja ravitsemusalan yhteistyö

4.3.1 Elintarvike- ja ravitsemusklusterin perustaminen

Suomessa elintarvike- ja ravitsemusalan eri alueilla ei perinteisesti ole totuttu tekemään yhteistyötä. Teollisuuden alueella on omaa, erityisesti Elintarviketeollisuusliiton koordinoimaa yhteistyötä, kaupan alan edustajat tekevät jossain määrin yhteistyötä keskenään, samoin tutkimuksen eri osa-alueet. Strategiaprosessissa elintarvike- ja ravitsemusalan eri alueiden edustajat tekivät ensimmäistä kertaa laajasti yhteistyötä. Prosessi kasvatti alan yhteistä näkemystä sekä osoitti tarpeen ja selkeän tahtotilan sitoutua jatkuvampaan laaja-alaiseen yhteistyöhön yhteisen vision ja yhteisten tavoitteiden toteuttamiseksi.

Elintarvike- ja ravitsemusosalalle halutaan rakentaa vahva toimialaklusteri, joka jalkauttaa Sitran ERA-ohjelmassa käynnistettyä elintarvike- ja ravitsemusalan yhteistyötä ja alan strategian toteuttamista ohjelman päätyttyä.

Elintarvike- ja ravitsemusosalalle halutaan perustaa alan toimijoille synergiaetuja tuottava klusteri.

4.3.2 Joukkoruokailun kehittämishankkeet

ERA-ohjelmassa on käynnistetty kaksi elintarvike- ja ravitsemusalan strategiaa tukevaa hanketta, joiden tavoitteena on löytää keinoja kansalaisten ravitsemuskäyttäytymisen kehittämiseen nykyistä terveellisemmäksi. Joukkoruokailun kehittämisessä viranomaiset ovat avainasemassa.

Joukkoruokailuhanke. Joukkoruokailuhankkeen tavoitteena on edistää lasten ja nuorten terveyttä ravitsemuksen keinoin. Kouluruokailu vaikuttaa terveellisten ruokailutottumusten kehittämiseen. Nykyinen kouluruokailuun käytettävissä oleva määräraha on niin pieni, että se hankaloittaa mahdollisuutta tarjota koululaisille päivittäin terveellinen ja maittava ateria. Kunnat tulee velvoittaa lisäämään kouluruokailuun käytettäviä varoja.

Joukkoruokailu on tärkeä, mutta kuitenkin vain yksi osa lasten ja nuorten ravitsemusta. Lapsen koko arjen saavuttamiseksi hankkeessa tehdään yhteistyötä laajasti eri sidosryhmien kanssa. Hankkeessa kokeillaan erilaisia teknologiaratkaisuja ravitsemuksen ja ravitsemuskoulutuksen kehittämiseksi ja testataan miten eri-ikäiset lapset ja nuoret niistä kiinnostuvat. Myös liikunnan merkitys terveydelle huomioidaan. Hankkeeseen liittyy lasten ja nuorten terveyden pitkäaikaisseuranta. Joukkoruokailua kehitetään julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyönä.

Työpaikkaruokailun kehittäminen. Toisena kansalaisten ravitsemuksen kehittämiseen liittyvänä hankkeena ERA-ohjelmassa selvitetään mahdollisuutta kehittää malli, jolla terveellistä työpaikkaruokailua voidaan tukea.

Kansalaisten terveyttä edistävät hankkeet vahvistavat osaltaan terveellisen ravitsemuksen mallimaan imagoa myös kansainvälisesti. Mikäli hankkeet osoittautuvat onnistuneiksi Suomen kokeilussa, on niistä mahdollista kehittää myös vientituotekonseptit.

4.3.3 Ruoan alkuperämerkkien ja laatutunnusten vahvistaminen

Suomessa on laatujohtamiseen ja laadun hallintaan perustuva, tutkittu ja toimiva pelloilta pöytään ulottuva ruoan tuotanto- ja markkinointiketju. Se merkitsee kuluttajille lisäarvoa jäljitettävyyttä ja ruoan turvallisuutta. Kuluttajat arvostavat näitä asioita, mutta eivät tunne laatu- ja turvallisuusketjun toimintaa. Myöskään ketjun toimijat eivät saa ketjussa edellyttävästä laatu- ja turvallisuudesta lisähintaa. Jäljitettävä pelloilta pöytään ulottuva laatu- ja turvallisuusketju on kansainvälisesti ainutlaatuinen konsepti, jota on mahdollista käyttää myös markkinoinnissa nykyistä laajemmin ja näkyvämmiin. Alkuperämerkkien ja laatutunnusten jatkuvaa kehittämistyötä tulee tukea.

Sydänmerkin vaikuttavuuden vahvistaminen. Suomen Sydänliitto ry:n Sydänmerkki kertoo tuotteen ravitsemuksellisesta laadusta. Se on jo vakiintunut, kuluttajien valintoja ohjaava elintarvikkeiden tunnus. Merkin käytön laajentamista myös suurkeittiösektorille ja uusiin elintarvikeryhmiin on syytä pohtia. Kuluttajille suunnattua terveys- ja ravitsemusviestintää tulee kehittää sellaiseksi, että se vaikuttaa ja tukee monipuolisesti terveellisiä valintoja.

Terveellisen ja turvallisen suomalaisen ruoan tunnettuutta on vahvistettava.

Imago Suomesta kilpailukyisenä terveellisen ravitsemuksen edelläkävijämaana rakentuu elintarvike- ja ravitsemusalan kaikkien toimijoiden yhteistyönä.

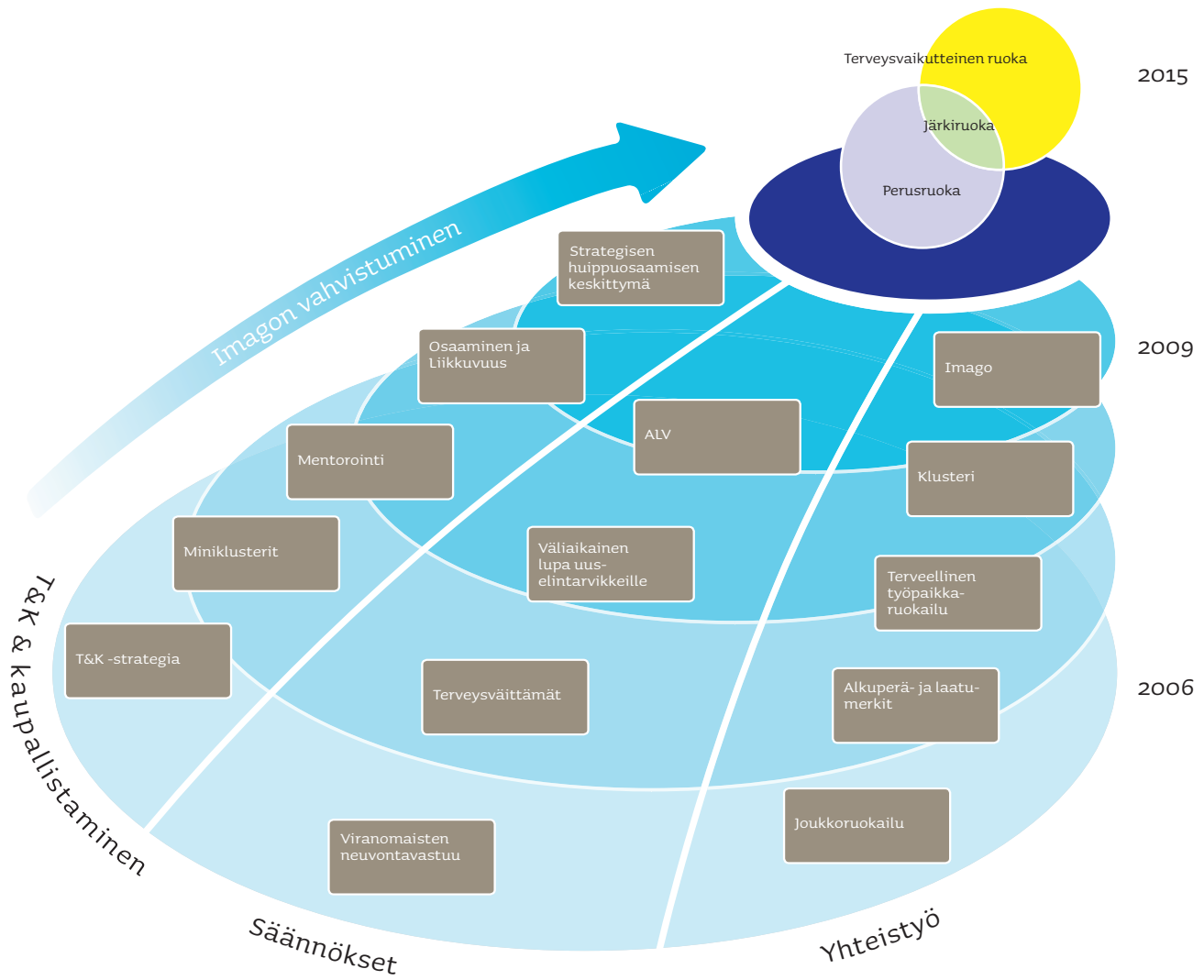
4.3.4 Elintarvike- ja ravitsemusalan imagon rakentaminen

Elintarvike- ja ravitsemusalan yhteisen strategian toimenpiteet vaikuttavat alan imagoon sekä kotimaassa että kansainvälisesti. Myös perustettavan elintarvike- ja ravitsemusklusterin toimintaan sisällytetään imagon rakentaminen. Käytännössä alan imago rakentuu alan kaikkien toimijoiden yhteistyönä. Sen rakentamisessa hyvällä, pitkäjänteisellä ja tavoitteellisella alan organisaatioiden sisäisellä sekä ulkoisella viestinnällä on keskeinen rooli.

Viestintäyhteistyö. Elintarvike- ja ravitsemusalan strategiaprosessissa suunnitellut toimenpiteet edellyttävät pitkäjänteistä yhteistyötä. Sen kulmakivenä on hyvä viestintä sekä alan sisällä että ulospäin. Tämä mahdollistaa yhtenäisen kuvan rakentamisen Suomesta terveellisen ravitsemuksen mallimaana ja edelläkävijänä. Yhteistyö ulottuu myös muille toimialoille. Elintarvike- ja ravitsemusala voi hyödyntää viestinnässään Suomen mainetta esimerkiksi IT- ja metsäosaajana. Vastaavalla tavalla elintarvikealan ja terveyden edistämisen erikoisosaamisesta on etua koko Suomen imagolle.

Terveellisen ravitsemuksen mallimaan imagoa vahvistetaan viestimällä konkreettisista toimenpiteistä, joita elintarvike- ja ravitsemusala toteuttaa kehittyäkseen edelläkävijäksi alueella.

Hankekartta

Kuva 5.

Visio ja sen toteutumiseksi ehdotetut toimenpiteet. Toimenpiteet kohdistetaan kolmelle sektorille: tutkimus- ja kehitystoiminnan sekä kaupallistamisen tehostamiseen, säännösten liberalisointiin EU:n markkinoiden toimivuuden parantamiseksi ja koko toimialan yhteistyön vahvistamiseen. Elintarvike- ja ravitsemusklasteria kehittämällä luodaan suomalaiselle elintarvike- ja ravitsemusalalle terveellisen ravitsemuksen edelläkävijän imago.

5 Strategian toteutumisen seuranta

Sitra on käynnistänyt kaikkia ohjelmiaan koskevan arviointihankkeen, jonka piirissä on myös ERA-ohjelma. Arvioinnin toteuttaa Sitran toimeksiannosta ulkopuolinen arviointiryhmä. Arvioinnin tavoitteena on selvittää, millaisia muutoksia ohjelmilla on saatu aikaan niiden kohdealueilla sekä millaisia taloudellis-yhteiskunnallisia vaikutuksia ohjelmilla on ollut ja on odotettavissa. Ulkopuolinen arviointi täydentää ohjelmien omaa seurantaa ja arviointia sekä omalta osaltaan tukee ohjelmille asetettujen tavoitteiden toteuttamista.

Myös elintarvike- ja ravitsemusalan strategian vaikuttavuuden arviointi ja seuranta toteutetaan Sitran ohjelma-arviointina. Vaikuttavuuden arvioinnin lisäksi kerätään vertailutietoa alan kansainvälisestä kehityksestä. Tiedon tuottamisesta vastaa ERA-ohjelma, ja ohjelman päätyttyä alan kehittymisen seurantavastuu siirtyy Elintarviketeollisuusliitolle ja perustettavalle strategisen huippuosaamisen keskittymälle.

6 Yhteenveto

Suomen elintarvike- ja ravitsemusalan strategia luotiin Sitran vuonna 2005 käynnistämän Elintarvike- ja ravitsemusohjelma ERA:n ensimmäisenä hankkeena toimialan edustajien laajana yhteistyönä. Strategia perustuu visioon: *Suomi – kilpailukykyinen terveellisen ravitsemuksen edelläkävijä*.

Vision toteutuminen tavoitteen mukaisesti vuoteen 2015 mennessä edellyttää suomalaisen alkutuotannon vahvistamista ja tehostamista sekä elintarviketeollisuuden, kaupan ja palvelusektorin volyymin ja arvon kasvua, suomalaisen ruoan laajaa tunnettuutta lähialueilla ja Venäjällä sekä suomalaisen *järkiruoan* tunnettuutta EU:ssa ja muilla suurilla markkinoilla. Tällainen kehitys on mahdollista, jos alalle pystytään rakentamaan kansainvälisesti kilpailukykyinen, valituilla osaamisalueilla globaalin kehityksen keihäänkärkenä toimiva innovaatioympäristö.

Järkiruokaa ovat elintarvikkeet, joissa terveyttä edistävään ravitsemusinnovaatioon yhdistyvät suomalaisen perusruoan ominaisuudet – maukkaus, puhtaus, turvallisuus ja pelloilta pöytään ulottuva, jäljitettävä laatuketju.

Ravitsemusalan liiketoimintaa kehitetään voimistamalla suomalaista peruselintarviketuotantoa, kaupallistamalla laatu- ja jäljitettävyysosaaminen, kasvattamalla terveysvaikutteisten elintarvikkeiden määrää ja kehittymällä globaaliksi tiennäyttäjäksi järkiruokasektorilla.

Vision toteuttamiseksi on kohdennettava ja tehostettava ravitsemusalan tutkimusta, tuotekehitystä ja osaamista, vaikutettava aktiivisesti alan liiketoimintaa koskevaan lainsäädäntöön EU:ssa, vahvistettava yhteistyötä ja rakennettava Suomelle terveellisen ravitsemuksen edelläkävijämaan imago. Näiden toteuttamiseksi ehdotetaan toimenpiteitä, jotka on lueteltu liitteessä 3 (s. 32).

Liite 1**Strategiaprosessiin osallistujat**

Aaltonen Jukka, sijoitusjohtaja	Sitra
Aho Esko, yliasiamies	Sitra
Ahvenainen Juha, toimialajohtaja	VTT
Fogelholm Mikael, johtaja	UKK-instituutti
Halmesmäki Matti, pääjohtaja	Kesko Oyj
Harkki Anu, ohjelmajohtaja, strategiaprosessin pj.	Sitra
Hirn Jorma, neuvotteleva virkamies	Maa- ja metsätalousministeriö
Hornborg Michael, toiminnanjohtaja	Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry
Juutinen Heikki, toimitusjohtaja	Elintarviketeollisuusliitto ry
Kauppinen Heikki, Senior Adviser	Sitra
Keski-Kasari Timo, toimitusjohtaja	Juustoportti Oy
Klemets Rabbe, pääjohtaja	Raisio Oyj
Laine Osmo, toimitusjohtaja	Päivittäistavara-kauppa ry
Lappalainen Matti, toimitusjohtaja	Vaasan & Vaasan Oy
Lindstedt Esko, hall. puheenjohtaja	Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT
Moilanen Juha, toimitusjohtaja	Moilas Oy
Moilanen Paavo, viestintäjohtaja	Kesko Oyj
Paatelainen Seppo, toimitusjohtaja	Atria Yhtymä Oyj
Palokangas Simo, toimitusjohtaja	HK Ruokatalo Group Oyj
Pasanen Kari, varatoimitusjohtaja	Oy Sinebrychoff Ab
Piponius Kirsti, hallituksen varapuheenjoht.	Sodexo Oy
Puska Pekka, pääjohtaja	Kansanterveyslaitos
Remes Antti, toimitusjohtaja	Tradeka-yhtymä
Rosi Liisa, kehitysjohtaja	Sitra
Saarnivaara Veli-Pekka, pääjohtaja	Tekes
Salonaho Harry, toimitusjohtaja	Valio Oy
Sopanen Sari, projektijohtaja	Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta SOK
Stenholm Katharina, toimitusjohtaja	Polttimo Yhtiöt Oy
Vaittinen Jarmo, kansliapäällikkö	Maa- ja metsätalousministeriö
Virtanen Erkki, kansliapäällikkö	Kauppa- ja teollisuusministeriö
Strategiaprosessin suunnitteluun ja raportin työstämiseen osallistuivat lisäksi:	
Alfving Sari, ohjelma-assistentti	Sitra
Jarimo-Lehtinen Mirja, projektipäällikkö	Sitra
Kurunmäki Seija, viestintäasiantuntija	Kuule Oy
Mikola Markku, projektipäällikkö	Sitra
Uusikylä Marjo, toimittaja	Info Plus

Liite 2

Strategiaprosessin työpajat ja opintomatkat

17.8.2005 Strategiaprosessin käynnistystilaisuus.

Työpajat:

26.–27.9.2005 ja 17.–18.1.2006 ASE-Center, Helsinki

Työpajoissa elintarvike- ja ravitsemusalan toimijat verkostoituivat ja luotasivat alan tulevaisuuden haasteita ja mahdollisuuksia eri näkökulmista. Työpajat nostivat tärkeitä teemoja esiin. Keskustelujen pohjalta luotiin alalle visio, painopistealueet sekä toimenpideohjelmat tutkimuksen ja tuotekehityksen, säännösten, yhteistyön ja imagon osalta. Osa työstä tehtiin erillisissä työryhmissä työpajojen välillä.

Opintomatkat:

25.–28.10.2005 Italia

Italian matkan teemoina olivat yhteistyö ja brändit. Tutustumiskohteina oli mm. EU:n elintarvikevirasto EFSA Parmassa sekä alueen elintarvikeklusteri. FINPRO osallistui matkan järjestelyihin.

14.–19.11.2005 USA / New York

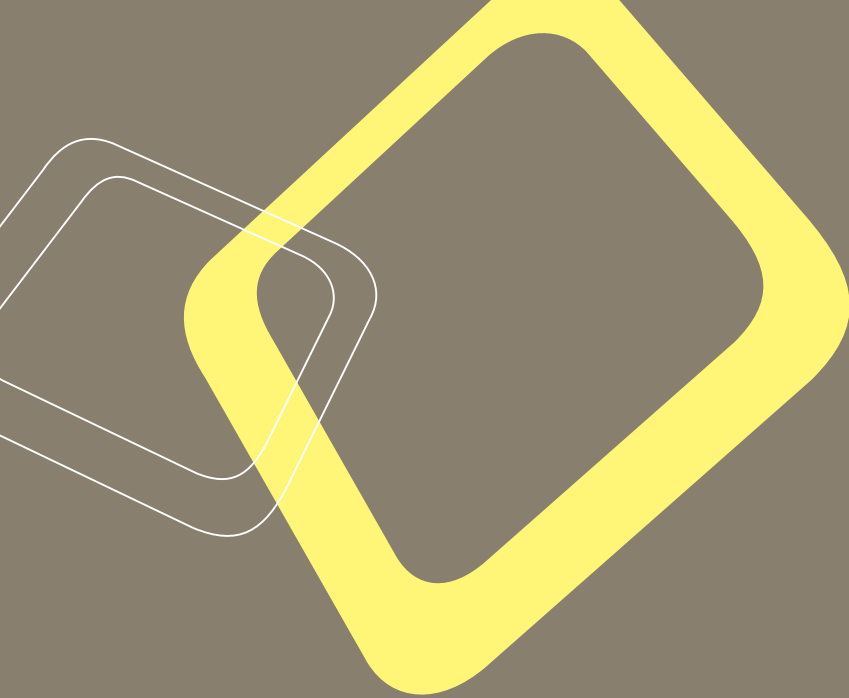
USA:n matkalla perehdyttiin FDA:n käytäntöihin sekä erilaisiin yrityskonsepteihin. Trendit ja kuluttajakäyttäytyminen olivat erillisten seminaarien aiheina matkan aikana.

Liite 3

Elintarvike- ja ravitsemusalan strategian keskeisimmät toimenpide-ehdotukset

Toimenpide	Vastuuorganisaatiot
1 Tutkimus, tuotekehitys ja kaupallistaminen 1.1 Tutkimus- ja tuotekehitysstrategia 1.2 Strategisen huippuosaamisen keskittymä 1.3 Osaaminen ja liikkuvuus 1.4 Mentorointi pk-sektorin kehityksen tukena 1.5 Yhteistyö ja kansainvälistyminen miniklusteriäiden avulla	Sitra, alan tutkimus ja yritykset Tekes, Suomen Akatemia, elintarviketeollisuus Tekes, Suomen Akatemia Sitra Sitra, Finpro, Tekes
2 Lainsäädäntöön vaikuttaminen 2.1 Terveysväitteet käyttöön EU:ssa 2.2 Väliaikainen markkinointilupa uuselintarvikkeille 2.3 Viranomaisten neuvontavastuu 2.4 Elintarvikkeiden ALV:n alennus	KTM, eduskunta, hallitus, ETL KTM, eduskunta, hallitus Evira, MMM, KTM VM, eduskunta, hallitus
3 Elintarvike- ja ravitsemusalan yhteistyö 3.1 Elintarvike- ja ravitsemusklusterin perustaminen 3.2 Joukkoruokailuhanke lapsille ja nuorille 3.3 Työryhmä työpaikkaruokailun kehittämiseksi 3.4 Ruoan alkuperämerkkien ja laatu-tunnusten vahvistaminen 3.5 Imagon rakentaminen	Sitra, ETL Sitra, KTL, Elintarviketeollisuus Sitra MMM, ETL, Sitra Sitra, ETL
4 Strategian seuranta	Sitra, ETL

SITRA

Sitra kutsui joukon maamme eturivin päätöksentekijöitä ja asiantuntijoita laatimaan elintarvike- ja ravitsemusalan yhteistä strategiaa.

Suomi tunnetaan entuudestaan maailmalla muun muassa terveyttä edistävästä elintarvikeinnovaatioista, hyvin toteutetusta terveydenhuoltojärjestelmästä, kansanterveyttä edistävien konseptien osaamisesta ja kouluruokailusta. Lisäksi elintarvikkeiden jäljitettävyyden huippuluokkaa. Toimiala ei kuitenkaan ole pystynyt täysimääräisesti hyödyntämään kaikkea tätä osaamista alati kiristyvässä ja kansainvälistyvässä kilpailussa.

Tässä strategiaraportissa esitellään toimenpiteet vision “Suomi – kilpailukyinen terveellisen ravitsemuksen edelläkävijä” toteutumiseksi. Toimenpiteet jakautuvat kolmeen ryhmään: tutkimus- ja tuotekehitys ja kaupallistaminen, säännökset sekä yhteistyö. Niiden toteuttaminen on maamme keskeisten elintarvike- ja ravitsemusalan toimijoiden vastuulla, myös Sitra osallistuu valitun strategian toteuttamiseen.

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto

Itämerentori 2, PL 160, 00181 Helsinki, www.sitra.fi
Puhelin (09) 618 991, faksi (09) 645 072, sitra@sitra.fi